

BARNETS RÄTTIGHETER I STATENS INSTITUTIONSSTYRELSES VERKSAMHET

Ett informationsmaterial om barnkonventionen

INNEHÅLL

1. Inledning	3
2. Barnkonventionen	4
2.1 Barnkonventionens artiklar	5
2.2 Grundprinciperna.....	6
2.3 Tilläggsprotokoll.....	7
2.4 Barnrättskommittén	7
2.5 Barnkonventionen och svensk rätt	7
3. Barnkonventionen och SiS	9
3.1 Rätten till privatliv och familj/identitet.....	10
Att diskutera	11
3.2 Barnets bästa	11
Att diskutera	11
3.3 Rätten att inte diskrimineras.....	12
Att diskutera	12
3.4 Rätten att leva, må bra och utvecklas.....	13
Att diskutera	14
3.5 Rätten till delaktighet och information	15
Att diskutera	16
3.6 Rätten till skydd/trygghet.....	17
Att diskutera	17
4. SiS och Barnkonventionen – göra barnkonventionen känd i verksamheten	18
4.1 Informationsskyldighet om konventionen	18
Att diskutera	18

INLEDNING

Sedan 1 januari 2020 är FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) svensk lag.¹ I praktiken innebär det att barnets rättigheter får en tydligare juridisk ställning. Begreppet barn kommer att användas genomgående i materialet men gäller även de ungdomar som vårdas på våra särskilda ungdomshem. Denna information syftar till att öka kunskapen och tydliggöra vad barnkonventionen innebär för SiS verksamhet. Informationen riktar sig till

alla medarbetare inom SiS och är tänkt att kunna användas som diskussionsunderlag vid interna utbildningar.

Vid SiS ungdomshem kan barn vårdas mot sin vilja, och många gånger på låsbara enheter, vilket ställer höga krav på oss som medarbetare. SiS har även möjlighet att använda särskilda befogenheter vilket gör det extra viktigt att försäkra sig om att de rättigheter som barn har tillgodoses under vårdtiden.

¹ Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

2. BARNKONVENTIONEN

Barnkonventionen ger alla barn upp till 18 år särskilda rättigheter. Den utgår från de principer som har fastställts i FN:s stadga och allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och den innehåller medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Sverige skrev under barnkonventionen år 1990 och har sedan dess varit bunden av dess artiklar och anpassat och ändrat (transformerat) våra lagar så att de ska stämma överens med barnkonventionen. Sedan den 1 januari 2020 är barnkonventionen svensk lag.

Av barnkonventionens 54 artiklar är 41 så kallade sakartiklar som anger varje barns rättigheter. Resterande artiklar är av administrativ karaktär och beskriver hur staten ska arbeta med konventionen. Det är artikel 1–42 som gäller som svensk lag.² De olika rättigheterna är lika viktiga och ska ses som en helhet.

Barnkonventionen uttrycker ett förhållningssätt som sätter barn i fokus – barnperspektiv. Att ha ett barnperspektiv innebär att vuxna tänker sig in i barns situation, funderar över hur beslut och åtgärder påverkar barn och vad som egentligen är bäst för dem. Barnperspektivet skiljer sig från barnrättsperspektivet. Att använda ett barnrättsperspektiv innebär att ha barnkonventionen som utgångspunkt. Det betyder att barn erkänns som bärare av rättigheter. Det är viktigt att ha ett barnrättsperspektiv som inkluderar alla barn, oavsett funktionsförmåga, språk m.m. Ett ytterligare perspektiv som vi bör ha med oss är barnets perspektiv som bygger på att barn är unika och självständiga individer med egna synsätt och uppfattningar. För att få ett barns perspektiv i en fråga krävs att vi vänder oss till barnen, lyssnar på dem och hör hur de ser på saken.

² Artikel 42 innebär en skyldighet för staten att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl barn som vuxna och hänger nära samman med artikel 4 som slår fast statens skyldighet att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att genomföra rättigheterna.

2.1 Barnkonventionens artiklar

Artikel		Artikel	
1	Definition av barn	28	Rätt till utbildning
2	Icke-diskriminering	29	Utbildningens syfte
3	Barnets bästa	30	Minoriteter och urfolk
4	Genomförande av rättigheterna	31	Vila och fritid
5	Föräldrarnas ledning	32	Skydd mot ekonomiskt utnyttjande
6	Rätt till liv, överlevnad och utveckling	33	Skydd mot narkotika
7	Rätt till namn och medborgarskap	34	Skydd mot sexuellt utnyttjande
8	Rätt att behålla sin identitet	35	Förhindrande av handel med barn
9	Åtskiljande från föräldrar	36	Skydd mot annat utnyttjande
10	Familjeåterförening	37	Skydd mot tortyr och dödsstraff
11	Olovligt bortförande	38	Skydd mot väpnade konflikter
12	Åsiktfrihet och rätten att bli hörd	39	Rehabilitering
13	Yttrande- och informationsfrihet	40	Straffprocess och kriminalvård
14	Tanke-, samvets- och religionsfrihet	41	Förhållande till mer långtgående bestämmelser
15	Förenings- och mötesfrihet	42	Informationsskyldighet om konventionen
16	Rätt till privat- och familjeliv	43	Kommittén för barnets rättigheter
17	Massmediers roll	44	Rapporter om genomförande
18	Uppfostran och utveckling	45	Kommitténs arbetsmetoder
19	Skydd mot våld och övergrepp	46	Undertecknande
20	Alternativ omvårdnad	47	Ratificering
21	Adoption	48	Anslutning
22	Barn på flykt	49	Ikraftträdande
23	Barn med funktionsnedsättning	50	Ändringar
24	Rätt till hälsa och tillgång till hälso- och sjukvård	51	Reservationer
25	Översyn avseende barn som har omhändertagits	52	Uppsägning
26	Social trygghet	53	Depositarie
27	Rätt till skälig levnadsstandard	54	Originaltexter

Artiklarna från barnkonventionen i en sammanställning från Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter (Ds 2019:23). Konventionstexten i sin helhet hittar du på SiSnet.

2.2 Grundprinciperna

Fyra av artiklarna kallas grundprinciper och övriga artiklar ska läsas i ljuset av dessa.

Grundprinciperna är:

ARTIKEL 2: Konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt. Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.

ARTIKEL 3: Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har juridiskt

ansvar för barnet, och ska för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder. Konventionsstaterna ska säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för omvårdnad eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal och lämplighet samt behörig tillsyn.

ARTIKEL 6: Konventionsstaterna erkänner varje barns inneboende rätt till livet. Konventionsstaterna ska till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.

ARTIKEL 12: Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål ska barnet, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet, särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom en företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler.

2.3 Tilläggsprotokoll

För att förstärka barnkonventionen i olika delar och detaljreglera vissa specifika frågor så finns det fakultativa protokoll (även kallat tilläggsprotokoll):

1. Barnets rättigheter vid indragning i väpnade konflikter³,
2. Försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi⁴,
3. Ett individuellt klagomålsförfarande⁵.

FN:s generalförsamling antar protokollen och de träder i kraft när tio stater ratificerat dem. Sverige har tillträtt det första och andra men inte det tredje.

2.4 Barnrättskommittén

För att granska hur konventionsstaterna följer och genomför barnkonventionen finns FN:s kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommittén). Kommittén består av 18 oberoende experter som medlemsstaterna nominerat. Experterna representerar sig själva och inte medlemsstaten de kommer från. Vanligen väljs experterna för en tid av fyra år och det ska vara en rättvis geografisk fördelning.

Barnrättskommittén ger vägledning i hur barnkonventionen ska tolkas, bland annat genom allmänna kommentarer⁶. Vart femte år följer barnrättskommittén upp staterna och lämnar ett antal rekommendationer och sammanfattande slutsatser om vad staten bör prioritera i arbetet framåt med att genomföra av konventionen.

2.5 Barnkonventionen och svensk rätt

Flera viktiga principer i barnkonventionen har redan lyfts in i olika lagar som reglerar SiS verksamhet. Barnkonventionens principer om barnets bästa och barnets rätt till delaktighet har t.ex. tagits in i socialtjänstlagen (2001:453), SoL, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, och i skollagen (2010:800). Det framgår även av SiS instruktion att myndigheten inför beslut eller andra åtgärder som kan röra barn ska bedöma konsekvenserna för barn och därvid ta särskild hänsyn till barnets bästa⁷.

³ Art Trädde i kraft februari 2002.

⁴ Trädde i kraft januari 2002.

⁵ Trädde i kraft april 2014.

⁶ De allmänna kommentarerna finns översatta till svenska på Barnombudsmannens hemsida.

⁷ Se 4 § förordningen (2007:1132) med instruktion för Statens institutionsstyrelse.

2.5 Barnkonventionen och svensk rätt, forts.

När det gäller beslut som fattas med stöd av LVU ska inte bara barnets bästa bedömas och beaktas utan vad som är bäst för barnet ska vara *avgörande*.⁸ Detta innebär att vid beslut enligt LVU får inga andra intressen ta över vad som är bäst för barnet. I en konflikt mellan barnets behov och andra intressen ska barnets bästa ges företräde. Detta gäller alla som vårdas enligt LVU, dvs. även de unga som är mellan 18 och 21 år.⁹ Detsamma gäller åtgärder och beslut enligt SoL om vård- och behandlingsinsatser för barn.¹⁰ Detta innebär att den svenska lagstiftningen på vissa områden går ett steg längre än vad barnkonventionen ger uttryck för.

LVU anger också att insatser inom socialtjänsten ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.¹¹ Detta markerar att barnet är en självständig individ med egna rättigheter. En annan viktig princip i barnkonventionen är barnets rätt till delaktighet, det vill säga rätt att bli hörd och att få information. Även den principen har förts in i både SoL och LVU.¹²

Det är viktigt att barnkonventionens artiklar får genomslag och att alla beslut fattas i konventionens anda. Regeringen har även beslutat om en strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.¹³

⁸ 1 § femte stycket LVU

⁹ Prop. 2002/03:53 s 78

¹⁰ 1 kap. 2 § SoL

¹¹ 1 § första stycket LVU

¹² 11 kap. 10 § SoL och 36 § LVU

¹³ Prop. 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige

3. BARNKONVENTIONEN OCH SIS

SiS har ett stort ansvar när det gäller att tillgodose barns rättigheter enligt barnkonventionen. Vid SiS särskilda ungdomshem vårdas barn med psykosociala problem. Några vårdas där frivilligt, men i de flesta fall vistas barnen vid hemmen mot sin vilja, och ofta på låsbara enheter, vilket innebär en särskild utmaning. Vid SiS LVM-hem vårdas vuxna med missbruksproblem, vilka i många fall har egna barn vars rättigheter vi behöver beakta i vår verksamhet. Även barn som vårdas på de särskilda ungdomshemmen kan ha egna barn.

Att arbeta med barnets rättigheter är inget nytt för oss på SiS.¹⁴ SiS har sedan 2017 varit en del av det regeringsuppdrag som handlar om ett kunskapslyft för att öka barnrättsperspektivet och säkerställa tillämpningen i statliga myndigheters verksamhet.¹⁵

I det följande finns en sammanställning av de artiklar som är mest relevanta för SiS verksamhet utifrån olika rättighetsteman. Vid tillämpningen av barnkonventionen ska övriga artiklar alltid läsas i ljuset av de fyra grundprinciperna; artikel 2 (icke-diskriminering), 3 (barnets bästa), 6 (rätt till liv och utveckling) och 12 (rätt att bli hörd).

Under varje avsnitt finns exempel på frågor att diskutera inom personalgrupperna.

¹⁴ Se t.ex. Barns och ungas rättigheter i tvångsvården – handlingsplan för SiS åren 2014-2015 (Dnr 39-371-2012) som arbetades fram utifrån regeringens strategi samt Riktlinjer för god omvårdnad inom SiS ungdomsvård och missbruksvård (Dnr 39-476-2008)

¹⁵ SiS regleringsbrev för åren 2017-2019. Se även Redovisning av utvecklingsområden för att beakta barnkonventionen i Statens institutionsstyrelses verksamhet (Dnr 1.1.1-1584-2018)

3.1 Rätten till privatliv och familj/identitet

ARTIKEL 8: Barn har rätt till sin identitet, sitt medborgarskap, sitt namn och sina släktförhållanden.

ARTIKEL 9: Barn ska inte skiljas från sina föräldrar, utom när det är nödvändigt för barnets bästa. Barn som inte bor med båda föräldrarna ska ha rätt att träffa båda två regelbundet.

ARTIKEL 16: Barn har rätt till ett privatliv.

ARTIKEL 20: Barn som av olika anledningar inte kan bo kvar i sin hemmiljö har rätt till skydd och stöd från staten, samt rätt till ett alternativt hem.

RÄTT ATT HÅLLA KONTAKT MED FÖRÄLDRARNA

Enligt artikel 9 ska barn inte skiljas från sina föräldrar, utom när det är nödvändigt för barnets bästa. Barn som har skilts från sina föräldrar har en rätt att upprätthålla sin relation och kontakt med båda föräldrarna.

Alla de barn och unga som vårdas vid SiS är skilda från sina föräldrar. Det framgår av de intervjuer som görs vid utskrivningen att många av de placerade barnen saknar sin familj. SiS ska stödja och uppmuntra de barn som vårdas på SiS ungdomshem att upprätthålla kontakten med sina föräldrar och andra betydelsefulla anhöriga, som t.ex. syskon. Om en medarbetare uppmärksammar att ett barn eller en ungdom mår dåligt av att ha kontakt med sina föräldrar bör socialtjänsten kontaktas som får utreda saken vidare och eventuellt fatta ett beslut om umgängesbegränsning.

Det är inte självklart att man i livet på en institution kan efterlikna familjemedlemmars naturliga sätt att tala med och lyssna på varandra. Därför är det särskilt viktigt att vid institutionsvård tänka på att man tillgodoser barnets behov av att få bli hörd. Det krävs ett medvetet arbete för att säkerställa att varje medarbetare lyssnar på och tar vederbörlig hänsyn till barnens åsikter och respekterar deras mänskliga rättigheter.

RÄTTEN TILL PRIVATLIV

Artikel 16 innebär att inget barn får utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv. Rätten till privatliv inkluderar både den fysiska miljön som barnet bor i och barnets rätt till kommunikation med andra.

Att bo tillsammans med andra på ett ungdomshem kan leda till situationer och omständigheter som riskerar att hota rätten till privatliv. Den fysiska miljön på SiS ungdomshem är något som barn ofta har åsikter om. Den fysiska miljön är därför en obligatorisk punkt på ungdomsrådets dagordning. Flera av de barn Barnombudsmannen intervjuade i sin rapport "I.m sorry" önskade att det kunde inredas lite mysigare på ungdomshemmet. Många tyckte att väggarna borde målas eller tapetseras för att få mer färg och liv.

Rätten till privatliv inkluderar rätten att upprätthålla relationen med vänner. Utgångspunkten är att barnet har rätt att hålla kontakt med vänner genom att t.ex. ringa, använda elektroniska kommunikationstjänster, få besök och ta emot brev. Dessa kontakter kan i vissa fall begränsas om exempelvis en viss kontakt bedöms äventyra barnets vård eller ordningen vid hemmet.

Barnets rätt till privatliv innebär också att barn aldrig kan tvingas att berätta om sina tankar. SiS medarbetare ska således vara goda lyssnare, men aldrig i onödan pressa barnet att berätta om sina tankar.

ATT DISKUTERA

- När och hur kan man som medarbetare uppmuntra barnet att ha kontakt med sina föräldrar?
- Hur kan man underlätta för ungdomar eller klienter att upprätthålla kontakten med sina barn?
- Hur gör vi för att tillgodose barnets rätt till privatliv?

3.2 Barnets bästa

ARTIKEL 3: Vid alla beslut som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Barnets bästa kan inte definieras en gång för alla utan måste kopplas till det individuella barnet och barnets situation. Vad som är barnets bästa går därför inte att ge ett enkelt och entydigt svar på utan detta måste bedömas i varje enskilt fall. Det är därför vi behöver undersöka – eller pröva – vad en viss åtgärd eller beslut kan få för konsekvenser för barnet eller barnen som berörs.

För medarbetare inom SiS innebär en tillämpning av barnets bästa ett stort mått av individuella bedömningar i det arbete med barnen som löpande bedrivs på SiS ungdomshem. SiS medarbetare ska innan varje åtgärd eller beslut, till exempel om en särskild befogenhet göra en bedömning av vad som är barnets bästa. I SiS verksamhet fattas många olika typer av beslut och på flera olika nivåer inom myndigheten och därför behöver prövningar av barnets bästa se lite olika ut. SiS har tagit fram en rutin för prövningar av barnets bästa kopplat till SiS verksamhet som finns på SiSnet.

ATT DISKUTERA

- Diskutera hur ni gör bedömningar av barnets bästa och hur dessa dokumenteras.

3.3 Rätten att inte diskrimineras

ARTIKEL 2: Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras

ARTIKEL 23: Barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv som gör det möjligt för dem att delta aktivt i samhället.

Rätten att inte diskrimineras kan kännas självklar. De barn som finns i SiS verksamhet får ses som en sådan grupp som kan behöva extra stöd för att deras rättigheter ska kunna tas tillvara. I LVU anges också att människovärde och integritet ska präglade insatserna enligt lagen.

De barn som vårdas vid SiS får inte diskrimineras på någon grund. Det finns även bestämmelser i diskrimineringslagen och skollagen som förbjuder diskriminering och kränkande behandling. I SiS riktlinjer för skolverksamheten finns beskrivet hur institutionerna ska arbeta för att främja alla elevers lika rättigheter och möjligheter och för att förebygga trakasserier och kränkande behandling, bl.a. genom att årligen upprätta likabehandlingsplaner. De barn som vårdas vid SiS ska ha samma rätt till både skola och sjukvård som alla andra barn i vårt samhälle. Ett annat exempel på vad principen om icke-diskriminering kan innebära för SiS är att de barn som vårdas vid SiS och som inte talar svenska ska ha samma rätt till relevant information och möjlighet att föra fram sina åsikter som ett svensktalande barn.

Kravet på icke-diskriminering innebär t.ex. att de barn och unga som placeras hos SiS har rätt att få sina vårdbehov tillgodosedda oavsett var eller på vilken institution hen placeras. Likvärdig vård och behandling innebär dock inte att alla ska få samma vård och behandling. Varje ungdoms behov och förutsättningar ser olika ut och behandlingen måste givetvis anpassas utifrån individen. Det ska även vara jämställt mellan flickor och pojkar inom ungdomsvården och SiS ska arbeta för att motverka könsstereotypa normer.

ATT DISKUTERA

- Under 2013 fastställdes värdeord enligt vilka allt bemötande inom SiS ska präglas av respekt, omtanke och tydlighet. Hur kan dessa värdeord bidra till att tillgodose barnets rättigheter enligt barnkonventionen?
- Hur kan man värna barnets integritet vid utförandet av de särskilda befogenheterna, som exempelvis vid utförandet av en ytlig kroppsbesiktning?
- Varje ungdomshem har en likabehandlingsplan som redovisar det förebyggande arbetet för att motverka kränkande behandling och för att främja en trygg institutionsmiljö. Hur ser man till att likabehandlingsplanen efterlevs i praktiken?
- Hur tas barn till LVM-klienter emot på institutionen? Finns det särskilda rum där barn och föräldrar kan umgås?

3.4 Rätten att leva, må bra och utvecklas

ARTIKEL 6: Barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling.

ARTIKEL 24: Barn har rätt till bästa möjliga hälsa, tillgång till hälso- och sjukvård samt till rehabilitering.

ARTIKEL 28: Barn har rätt till utbildning. Grundskolan ska vara obligatorisk, kostnadsfri och tillgänglig för alla.

ARTIKEL 31: Barn har rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder och rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.

ARTIKEL 39: Barn som blivit offer för vanvård, utnyttjande, försummelse, tortyr, väpnade konflikter eller annan omänsklig behandling har rätt till rehabilitering och social återanpassning.

RÄTTEN TILL LIV, ÖVERLEVAD OCH UTVECKLING

Av artikel 6 framgår att barn och unga har rätt till liv, överlevnad och utveckling. I några andra av barnkonventionens artiklar konkretiseras innebörden av denna artikel. För att denna rättighet ska kunna tillgodoses behöver man se till barnets hela livssituation. Det handlar t.ex. om barnets rätt till sjukvård och utbildning. Socialtjänsten eller SiS kan dock inte ensamt ta ansvar för alla delar av barnets utveckling utan här behövs samverkan med familj, skola och hälso- och sjukvård.

Det finns olika former för hur en sådan samverkan kan gå till men att använda SIP, samordnad individuell plan, är ett sätt där flera huvudmän samverkar för att förbättra barnets samlade livssituation. Det är givetvis viktigt att barnet ges förutsättningar att delta i samverkan.

SiS självmordsförebyggande arbete utgör en del av uppdraget att tillgodose rätten till liv och överlevnad. SiS har riktlinjer där det beskrivs hur myndigheten ska arbeta när det gäller att förebygga och minimera risken för att barn på SiS gör självmordsförsök eller begår självmord. I riktlinjerna beskrivs även hur SiS ska arbeta för att omhänderta barn på bästa sätt i syfte att hantera kriser som uppstår. Det är viktigt att institutionerna arbetar för att få till stånd en god samverkan med psykiatri för att vid behov få hjälp med en klinisk bedömning av självmordsrisk och behandling inom såväl öppen- som slutenvård.

När det gäller barnets rätt till utveckling är det viktigt att komma ihåg att det inte enbart handlar om att förbereda barnet för vuxenlivet utan även om att erbjuda bästa möjliga förhållanden för barndomen just nu, eftersom barnets liv levs här och nu. Under den period barnet vårdas hos SiS ansvarar vi för att hen känner sig trygg och får en så bra tid som det bara är möjligt. När det gäller utsatta barn är det givetvis extra viktigt att de får det stöd och den vård och behandling de behöver för att en gynnsam utveckling ska vara möjlig.

HÄLSO- OCH SJUKVÅRD SAMT TANDVÅRD

De barn som vårdas hos SiS har många gånger ett större behov av hälso- och sjukvård än andra barn, vilket SiS måste ta hänsyn till i sin verksamhet. Eftersom barnen i de flesta fall inte själva kan tillgodose sina behov av hälso- och sjukvård ska de få hjälp av en medarbetare vid SiS. Exempelvis kan barn behöva hjälp med att kontakta läkare, sjuksköterska eller vårdguiden (1177). Att barnet vårdas på institution får således inte försvåra tillgången till hälso- och sjukvård.

UTBILDNING

Utbildningens stora betydelse för placerade barn är allmänt känd och ett barn som vårdas hos SiS har samma rätt till god utbildning som alla andra barn i vårt samhälle. Det innebär att SiS skolverksamhet för skolpliktiga elever ska motsvara utbildningen i grundskolan eller i förekommande fall grundsärskolan eller specialskolan. På samma sätt ska icke-skolpliktiga elever ges möjlighet att delta i utbildning som motsvarar sådan utbildning som erbjuds i gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan.

Det är inte ovanligt att de barn som kommer till de särskilda ungdomshemmen har negativa erfarenheter av skolan, de kan ha stora kunskapsluckor på grund av problem som gjort att de haft svårigheter att ta sig till undervisningen. När man läser utskrivningsintervjuer framkommer att väldigt många barn är nöjda med skolan på SiS, vilket är positivt. Ett barn nämner att hen under tiden på SiS blev "motiverad att gå i skolan och satsa på utbildning". När Barnombudsmannen inför sin rapport "I.m sorry" 2010 intervjuade de barn som bor på ungdomshem framkom att det var första gången många barn har lyckats i skolan och blivit bekräftade.

VILA OCH FRITID

Barnkonventionen ger barn rätt till vila och fritid, till lek och rekreation, men även en rätt att delta i det kulturella och konstnärliga livet.

Placerade barn är en grupp som kan riskera att få sin likvärdiga tillgång till lek, fritidsaktiviteter eller kulturell verksamhet begränsad. Placerade barn måste få nödvändigt stöd för att utveckla sina sociala, fysiska, psykiska och intellektuella förmågor på lika villkor som andra barn. Inom SiS är det viktigt att vi individanpassar verksamheten och ger de barn som vårdas en reell möjlighet till den fritid och kultur som gynnar barnets utveckling. Ett sätt kan vara att ge ett barn som ägnat sig åt en specifik fritidsaktivitet möjlighet att fortsätta att utöva sitt intresse även under placeringen i så stor utsträckning det bara är möjligt, antingen på ungdomshemmet eller utanför. Det är viktigt att se över vilka utrymmen det finns på ungdomshemmet för barnen att utöva sina fritidsaktiviteter, t.ex. i form av gemensamhetsutrymmen, idrottshall, snickeri, verkstad m.m. Vi har aldrig rätt att villkora rätten till fritidsaktiviteter genom t.ex. teckenekonomisystem.

Det framkommer tydligt av svaren från utskrivningsintervjuerna att många barn värdesätter fritidsaktiviteterna. Att få träna på gym, spela fotboll, tv-spel, simma, vara i idrottshallen eller annan skapande/kulturell verksamhet är något barnen återkommande uttrycker varit bra under tiden på ungdomshemmet.

ATT DISKUTERA

- Får barnet den undervisning hen har rätt till?
- I olika tillsynsbeslut framkommer att sysselsättningen inte är tillräcklig på våra ungdomshem. Vad kan man göra?
- Barn har rätt att få ta del av det kulturella och konstnärliga livet. Undersök vad det skulle finnas för möjligheter till detta på din institution!

3.5 Rätten till delaktighet och information

ARTIKEL 12: Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad.

ARTIKEL 13: Barn har rätt till yttrandefrihet; att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter.

ARTIKEL 17: Barn har rätt att få tillgång till information via till exempel internet, radio och tv. Staten ska uppmuntra att det skapas material som är av värde för barn och som inte är skadligt.

RÄTTEN TILL DELAKTIGHET OCH INFLYTANDE

De barn som vårdas vid ungdomshemmen har rätt till delaktighet och inflytande i frågor som rör dem. Barnet ska få möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klargöras på annat sätt. Hänsyn ska tas till barnets åsikter och inställning i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

För att barnens rätt till delaktighet ska tillgodoses krävs således att SiS medarbetare är lyhörda och respekterar barnets individuella åsikter. Barn ska också få information om sin rätt att klaga på verksamheten, vården, behandlingen och på de beslut som fattas. SiS har en rutin för hur synpunkter och klagomål ska hanteras.

Barnet ska göras delaktigt i sin behandlingsplanering genom att få beskriva sin syn på sina problem och vad hen vill ha hjälp med. Målet är att eftersträva en behovsbeskrivning som barnet kan känna igen sig i och som sätter fingret på något som hen faktiskt uppfattar som bekymmersamt. Det är även viktigt att lägga tid och kraft på att involvera barnet i att formulera sina mål. Vad vill hen uppnå, kunna göra eller klara av? Det är angeläget att de mål som sätts upp väcker motivation och bidrar till ökat engagemang i behandlingen. Även vid uppföljning och utvärdering ska barnet uppmuntras och ges stöd att uttrycka egna tankar och synpunkter. För att möjliggöra delaktighet och inflytande behöver man även tänka på att anpassa samtalet utifrån barnets behov. Det kan t.ex. handla om förberedelser eller att man anpassar längden på samtal eller möten. En funktionsnedsättning kan även innebära att kommunikationen kan behöva anpassas eller stödjas av exempelvis tolk, hjälpmedel eller alternativ och kompletterande kommunikation. Som medarbetare har man ett ansvar för att skapa ett öppet klimat och en förtroendefull miljö där barn och unga känner sig fria att ta upp saker som är problematiska.

Ett sätt att tillvarata barnens åsikter och göra dem involverade i vardagen och i de beslut som fattas vid institutionerna är genom ungdomsråden som man har vid de särskilda ungdomshemmen. Syftet med ungdomsråd är att ge barnen inflytande i frågor som rör deras vistelse på ungdomshemmet. Ungdomsråd är barnens forum och ett tillfälle att göra sin röst hörd, att komma till tals och få återkoppling på förslag och synpunkter på verksamheten. Genom ungdomsråden får vi även kunskap om barnens perspektiv på hur verksamheten fungerar och vad som behöver utvecklas. Det är angeläget att det utöver ungdomsråd även finns andra fungerande rutiner att hantera klagomål och att barnet känner till vart hen kan vända sig när det är något som inte fungerar som det ska på ungdomshemmet.

TANKE-, SAMVETS- OCH RELIGIONSFRIHET

Barn har en rätt till tanke-, samvets- och religionsfrihet. Det praktiska genomförandet av tankefriheten är kopplat till yttrande- och informationsfriheten som ger barn en rätt att söka, ta emot och sprida information och tankar av alla slag. Med samvetsfrihet menas att barnets syn på viktiga frågor, som till exempel miljö och kost, ska respekteras.

Medier har en viktig roll att förse barnet med information. Det är viktigt att barnet får tillgång till information från olika källor, till exempel via internet, radio, tv och tidningar. Särskilt viktig är sådan information som syftar till att främja den sociala och andliga välfärden samt den fysiska och psykiska hälsan.

ATT DISKUTERA

- Ungdomsråden är ett forum där barnen får bli hörda och ge synpunkter på verksamheten i både stora och små frågor. Finns det fler sätt att öka barnens delaktighet på ungdomshemmen? Hur kan man arbeta för att involvera barnen i vardagen, i de beslut och åtgärder som vidtas på institutionen varje dag?
- Att förstå det som sägs är en förutsättning för delaktighet. Barn som inte kan tala eller förstå det svenska språket kan behöva tolk. Finns det andra sätt man underlätta för barn som inte behärskar svenska språket?
- Elektroniska kommunikationstjänster är en del av yttrande och informationsfriheten. FN barnrättskommitté har konstaterat att barn på institution har rätt till exempelvis internet. Hur tillgodoses barns rätt till elektroniska kommunikationstjänster på din avdelning?

3.6 Rätten till skydd/trygghet

ARTIKEL 36: Barnet har rätt till skydd mot alla andra former av utnyttjande som kan skada barnet i något avseende.

ARTIKEL 37: Barn ska inte utsättas för tortyr, annan grym behandling, bestraffning eller dödsstraff. Frihetsberövande av ett barn ska ske i enlighet med lag.

ARTIKEL 40: Barn som anklagas för brott, eller har blivit dömt för en straffbar handling, har rätt att behandlas rättvist och respekt fullt, få juridiskt stöd samt återanpassas i samhället..

SKYDD MOT ÖVERGREPP

I barnkonventionen finns en rätt för barn till skydd mot alla former av våld. För att upprätthålla detta skydd finns en skyldighet för personal inom bland annat socialtjänsten att anmäla till socialnämnden om man får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Även medarbetare vid SiS omfattas av denna anmälningsskyldighet. I Sverige finns också ett förbud om kroppslig bestraffning av barn eller annan kränkande behandling. Ett frihetsberövat barn ska behandlas med respekt och barnets behov ska tillgodoses. All bestraffning som kan äventyra barnets fysiska eller psykiska hälsa eller välbefinnande är förbjuden.

ATT DISKUTERA

- Skyddet omfattar också övergrepp mellan barn, det vill säga återkommande kränkningar och annat våld mellan barn. Hur tillgodoser man barnens skydd mot kränkningar eller andra trakasserier?

4. SIS OCH BARNKONVENTIONEN – GÖRA BARNKONVENTIONEN KÄND I VERKSAMHETEN

4.1 Informationsskyldighet om konventionen

ARTIKEL 42: Konventionsstaterna åtar sig att genom lämpliga och aktiva åtgärder göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl vuxna som barn.

För att SiS ska kunna bedriva en verksamhet som genomsyras av barnkonventionen är det av avgörande betydelse att SiS medarbetare känner till vad barnperspektivet innebär och beaktar barnrättsperspektivet.

SiS har också ett ansvar att säkerställa att barn på SiS institutioner har kunskap om sina rättigheter och vad de innebär i praktiken. Barnen måste kunna ta till sig information om barnkonventionen på olika sätt, och med de inskränkningar som SiS verksamhet innebär i barns normala sätt att söka information måste det finnas alternativa vägar. Information om barnkonventionen ska därför ingå i SiS skolundervisning. Det är även lämpligt att avdelningspersonalen informerar och pratar med barnen om barnkonventionen.

ATT DISKUTERA

- Ingår diskussioner om barnkonventionen i exempelvis utbildning och handledning?
- Får barnen information om vad barnkonventionen innebär för dem?

TIPS OM DU VILL LÄRA DIG MER OM BARNKONVENTIONEN!

SiS har tagit fram en webbutbildning om barnkonventionen och vad barnkonventionen innebär för SiS verksamhet som du hittar här tillsammans med annan information om barnkonventionen:

<http://sisnet/forskning-och-arbetsatt/barnratt-i-praktiken/>

Barnombudsmannen har tagit fram en webbutbildning som ger grundläggande kunskaper om barnkonventionen, som du hittar på Barnombudsmannens hemsida:

www.barnombudsmannen.se

Statens institutionsstyrelse, SiS
Box 30224, 104 25 Stockholm
Telefon vx: 010-453 40 00
Telefax: 010-453 40 50
Besöksadress: Lindhagensgatan 126
www.stat-inst.se